

ПОНЯТТЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ: АНАЛІЗ Ч. 3 СТ. 28 КК УКРАЇНИ THE CONCEPT OF ORGANIZED GROUPS: ANALYSIS OF PART 3. ART. 28 CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Носко Н.В.,

аспірант кафедри кримінального права № 1

Національного університету

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Стаття присвячена аналізу поняття «організована група», яке закріплене у ч. 3 ст. 28 КК України. Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення ознак організованої групи. Наведено пропозиції щодо подальшого удосконалення відповідної норми статті.

Ключові слова: організована група, ознаки організованої групи, стійкість, спільність, розподіл ролей.

Статья посвящена анализу понятия «организованная группа», которое закреплено в ч. 3 ст. 28 УК Украины. Проанализированы подходы различных ученых относительно определения признаков организованной группы. Приведены предложения по дальнейшему совершенствованию соответствующей нормы статьи.

Ключевые слова: организованная группа, признаки организованной группы, устойчивость, общность, распределение ролей.

The article analyzes the concept of «organized group», which is enshrined in Part 3. Art. 28 Criminal Code of Ukraine. The approaches of various scientists to determine the characteristics of an organized group. Proposals for further improvement of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: organized group, signs of an organized group, sustainability, community, allocation of roles.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що кримінальний закон не надає визначення ознак організованої групи, встановити їх можливо лише шляхом тлумачення ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Саме відсутність законодавчого закріплення ознак призвела до широкої дискусії серед науковців як у теорії, так і у судовій практиці. **Метою** цієї статті є аналіз кримінального законодавства, судової практики та позицій вчених щодо визначення поняття та ознак такого злочинного об'єднання.

Стан дослідження. Серед вчених, які займаються проблемами визначення та тлумачення ознак, притаманних злочинним об'єднанням, можна виокремити роботи Н.О. Гуторової, Л.М. Демидової, В.О. Навроцького, В.П. Тихого, М.І. Хавронюка, М.І. Бажанова, О.М. Литвака та інших.

Виклад основного матеріалу. Закономірним результатом розвитку кримінального законодавства в частині охорони соціальних цінностей від організованої злочинності стало прийняття 5 квітня 2001 року КК України. У новому кримінальному законі були втілені суспільно-економічні, політико-правові процеси, що відбулися на території України з урахуванням досвіду світового співтовариства. Новелою закону про кримінальну відповідальність є ст. 28, з тексту якої випливають чотири форми співучасті: вчинення злочину групою осіб, вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, вчинення злочину організованою групою та вчинення злочину злочинною організацією.

У п. 3 ст. 28 КК України 2001 року було вперше зазначено, що «злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи».

У науці кримінального права не має одностайного вирішення питання з приводу поняття та ознак організованої групи. Проаналізувавши ч. 3 ст. 28 КК України, можна виділити наступні ознаки. Серед яких:

- 1) наявність декількох суб'єктів злочину (три і більше);
- 2) попередня, тобто до початку готування або вчинення злочину, організованість учасників;
- 3) стійкість об'єднання;
- 4) метою створення організованої групи є вчинення одного або більше злочинів;
- 5) об'єднання співучасників єдиним планом;
- 6) розподіл функцій учасників, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

У теорії кримінального права запропонований більш широкий обсяг ознак організованої групи. Так, М. Й. Коржанський, вважає, що організована група – це стійке об'єднання кількох осіб, які спеціально зорганізувалися для більш-менш тривалої злочинної діяльності. Науковець, узагальнюючи наведене визначення, зазначає, що ознаками організованої групи є: 1) наявність статуту – розробленого (хоч би у загальних рисах) і схваленого учасниками групи плану злочинної діяльності – і визначення мети діяльності групи; 2) наявність організатора (керівника); 3) конспірація – прикриття своєї діяльності; 4) вербування нових членів; 4) наяв-

ність загальних правил поведінки, ієрархія стосунків між учасниками групи; 5) наявність матеріальної бази – приміщень, транспорту, сховищ, коштів тощо [1, с. 80].

Аналізуючи ч. 3 ст. 28 КК України, варто зазначити, що у першій частині визначення вказується, що злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб. Така вказівка здійснена законодавцем аж ніяк не випадково. Слід зазначити, що у процесі прийняття нового КК України виникли суттєві труднощі та розбіжності при вирішенні цього питання. Дійсно, в перших двох читаннях проекту КК визначення зберігало вказівку на «двох або більше» осіб при описові кількісного складу організованої групи, і лише при підготовці проекту нового КК до третього, заключного читання, народні депутати України прийняли рішення про розширення мінімальної кількості членів організованої групи до трьох осіб. В основу такого рішення були покладені не лише аналіз законодавства та теоретичних положень вітчизняного кримінального права, узагальнення судової практики України, але й порівняльний аналіз чинного кримінального законодавства іноземних держав, аналіз міжнародних нормативно-правових актів у сфері боротьби з організованою злочинністю. Нарешті, правильність позиції законодавця щодо встановлення мінімальної кількості складу організованої групи підтверджується і міждержавними нормативно-правовими документами, що прийняті в міжнародному кримінальному праві за останній час.

Невипадково, згідно з ч. 3 ст. 28 КК, група може бути визнана організованою, якщо особи, які входять до її складу, попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання. Таку групу слід вважати утвореною, зокрема, з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності. Це свідчить про підвищену суспільну небезпечність злочинного об'єднання і момент досягнення змови впливає на кваліфікацію злочинів, вчинених організованою групою.

Однією із ознак співучасті є спільність дій співучасників, яка в науковій літературі набула неоднозначного тлумачення. Одні вчені дотримувалися думки, що спільність – ознака не тільки об'єктивна, а й суб'єктивна. При цьому спільна злочинна діяльність передбачала наявність певної психічної єдності, психічного зв'язку між особами, що спільно діють, спільність інтересів, єдність мети злочинної діяльності тощо [2, с. 103].

Інші ж науковці зазначають, що спільність є об'єктивною ознакою організованої групи. Вона, у свою чергу, включає наступні альтернативні дії:

- створення організованої групи, тобто сукупність активних дій (заснування, формування), спрямованих на виникнення організованої групи як організованого злочинного формування, для вчинення одного чи багатьох злочинів [3, с. 92], причому особа, яка створила організовану групу, в майбутньому може і не бути її керівником;

- участь в організованій групі передбачає перебування в складі цього організованого злочинного формування. Особа стає учасником організованої групи з моменту її фактичного утворення (якщо вона входила до кола осіб, з яких група первісно виникла) або ж відтоді, коли інші учасники дали згоду (пряму або опо-

середковану) на прийняття її до вже існуючої групи з метою спільного подальшого здійснення злочинної діяльності, причому як участі у злочинах, так і виконанні заходів, пов'язаних із забезпеченням функціонування групи (забезпечення фінансування, приховування злочинної діяльності тощо);

- керівництво організованою групою полягає у вчиненні сукупності дій, спрямованих на управління процесом підтримання функціонування (забезпечення існування та збереження організованості) організованої групи як стійкого об'єднання та (або) здійснення нею злочинної діяльності [3, с. 93].

Слід мати на увазі, що в складі організованої злочинної групи всі учасники діють як єдиний механізм, як єдине ціле. Саме тому при кваліфікації їхніх злочинних дій роль кожного з них не потребує деталізації [4, с. 37].

Такої ж думки дотримується і російський вчений А. П. Козлов, який при аналізі ознак співучасті виділяв у самостійну об'єктивну ознаку – спільність участі, а в якості суб'єктивних ознак – психічне ставлення до спільності і суб'єктивні зв'язки при спільності [5, с. 34].

Серед науковців також немає єдності у встановленні змісту законодавчого терміну «стійкість організованої групи». Узагальнюючи позиції дослідників та практиків, можна виокремити три основних підходи до визначення «стійкості» як ознаки організованої групи.

Прихильники першого підходу при визначенні стійкості використовують кількісні показники. При цьому деякі прихильники цього підходу віддають перевагу кількісному складу злочинного об'єднання, а інші – кількості вчинених або тих, що готуються, злочинів. Так, С. О. Єфремов виділяє низку низку показників стійкості організованої групи, визначаючи їх ієрархію та взаємозв'язок. На думку науковця, стійкість проявляється насамперед у змінності персонального складу організованої групи, збереженні певної ієрархії стосунків між її членами, встановленого розподілу ролей, визначеності правил поведінки, незмінності злочинних намірів. До іншої групи ним віднесено показники, що характеризують сталість діяльності злочинного об'єднання, зокрема систематичність вчинення злочинів, спеціалізацію у вчиненні певних видів злочинів, стереотипність форм і методів злочинної діяльності. Вказується цим автором також на особливі стосунки групи із зовнішнім середовищем, здатність вистояти проти несприятливих зовнішніх впливів [6, с. 20].

Прихильники другого підходу при визначенні стійкості використовують різні ключові якісні показники стійкості злочинного об'єднання. Наприклад, В. П. Корж вважає, що визначальною ознакою організованої групи, що характеризує стійкість, є розподіл функцій між учасниками групи [7, с. 37]. Представники ж третього підходу вважають, що для визначення стійкості злочинного об'єднання характерні як якісні, так і кількісні показники. Так, Н. О. Гуторова характеризує стійкість як відмінну ознаку організованої групи, яка характеризується кількісно-якісними показниками. Кількісний показник стійкості означає наявність попередньої угоди учасників організованої злочинної групи на тривалу злочинну діяльність, тобто на неодноразове вчинення злочинів, на вчинення продовжуваного злочину або в окремих виняткових випадках на вчинення простого одиначного злочину, складність підготовки до вчинення якого зумовлює необхідність багатоактної

діяльності; якісний показник стійкості є похідним від кількісного і передбачає наявність певної організаційної єдності її учасників, що характеризується чітким розподілом ролей, плануванням злочинної діяльності тощо [8, с. 208].

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є третій підхід, який більш повно характеризує стійкість як ознаку організованої групи. З однієї сторони він об'єднує як якісні явища (згуртованість, стабільність об'єднання, наявність попередньої змови між учасниками, наявність плану злочинної діяльності, розподілу ролей, єдність мети), так і кількісні ознаки (кількісний склад, тривале існування злочинного об'єднання тощо).

Стойкість також полягає в здатності злочинної групи забезпечити стабільність, а у разі необхідності, і безпеку свого функціонування. Таким чином, стійкість організованої групи означає, що вона має відносно постійний склад учасників (не менш як 3 особи – суб'єкта злочину), можливо й такий, що змінюється, проте внутрішньо та зовнішньо забезпечується збереження загальної кількості та єдності (організаційної та психологічної) її учасників. Крім того, стійкість організованості групи не тільки на стадії її утворення (організації), а й при здійсненні нею злочинної діяльності, може свідчити про наявність організатора (організаторів), оскільки ним (ними) одноособо або колегіально розробляється план злочинних дій, розподіляються ролі між членами групи, направляється та коригується їхні злочинні дії, підтримується дисципліна в групі, схиляє інших учасників на вчинення злочину тощо.

Пленум Верховного Суду України (дали – ПВСУ) у п. 9 постанови від 23.12.2005 року № 13 «Про судову практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», прийняту з метою однакового і правильного застосування судами законодавства при розгляді кримінальних справ про злочини, вчинені злочинними об'єднаннями з такою характерною ознакою як стійкість, вказав, що: «Під організованою групою належить розуміти внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Таку групу слід вважати створеною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності» [9, с. 618].

З аналізу постанови ПВСУ і ч. 3 ст. 28 КК випливає, що в постанові та в кримінальному законі міститься певна неузгодженість, наприклад, щодо злочину, з метою вчинення якого утворюється організована група. Так, в КК України вказується, що організована група утворюється для вчинення «цього та іншого (інших) злочинів», а у постанові зазначається, що для «ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки», тобто Пленум обмежує зміст мети обов'язковою підготовкою до вчинення злочину та її тривалістю, що точки зору правил тлумачення законодавчих положень є не припустимим.

На нашу думку, недоліком редакції ч. 3 ст. 28 КК є згадування серед ознак організованої групи про наявність плану, відомого всім учасникам групи, оскільки, не всі учасники організованої групи можуть знати про злочинні наміри, а також не всі вчинювані таким об'єднанням злочини можуть бути об'єднаними єдиним

планом. Серед учасників організованої групи може бути і не визначено, наприклад, конкретні умови, час діяльності та кількість злочинів, які будуть вчинюватися. Не всі співучасники можуть бути ознаяомлені з планом, що розроблений організатором, деякі учасники можуть бути обізнані лише щодо тих злочинів, у готуванні чи вчиненні яких вони беруть участь. Тобто підхід законодавця, закріплений у ч. 3 ст. 28 КК стосується лише однорівневої структури організованої групи і не дозволяє віднести до такого виду стійкого злочинного об'єднання такі, яким притаманна більш складна структура або/і більш ретельна і законспірована розробка та здійснення злочинної діяльності. Проте ці об'єднання не є злочинними організаціями.

Щодо виконання функцій учасниками організованої групи варто зазначити, що вони являють собою розмежування обов'язків між учасниками групи, закріплення певної діяльності за кожним із них. С.О. Єфремов виділяє такі найтипівіші функції даного об'єднання: 1)

функції, пов'язані з вчиненням конкретних злочинів, котрими реалізуються інтереси групи; 2) функції, здійснення яких спрямоване на створення умов існування та розвитку групи; 3) функцію керівництва групою [10, с. 39]. Здається, що остання функція визначається не зовсім точно, тому що не стосується особи, яка утворювала групу. Поняття «керівник» за своїм змістом є меншим, ніж «організатор». Крім того, не кожна організована група має керівника, наприклад, якщо всі учасники такого злочинного об'єднання є організаторами та виконавцями. Тому третню функцію в наведеному висловлюванні слід назвати точніше – як функцію організатора групи.

Враховуючи вищевикладене, можемо зробити наступні висновки: через відсутність законодавчого визначення ознак організованої групи, існують серйозні протиріччя з приводу встановлення їх кількості та змісту. Для вирішення цієї проблеми можуть бути використані пропозиції, які висловлюються у цій статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коржанський М. Група осіб як суб'єкт злочину // Право України. – № 11. – 2005. – С. 78–81.
2. Бурчак Ф. Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву / Ф. Г. Бурчак. – К. : Наук. думка. – 1969. – 216 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [3-тє вид., переробл. та доп.]. – К. : Атака, 2003. – 1056 с.
4. Андрусін Г. В. Кримінальне право України : Загальна частина : [посіб. для підгот. до іспитів] / Андрусін Г. В., Бантишев О. Ф., Романюк Б. В. – К. : Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2002. — 124 с.
5. Козлов А. П. Соучастие: традиции и реальность / Козлов А. П. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 362 с.
6. Єфремов О. Організоване злочинне угруповання як вид злочинного об'єднання / О. Єфремов // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – № 1(20). – 2003. – С. 11–16.
7. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершенных организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности / В. П. Корж. – Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 412 с.
8. Гуророва Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Конспект лекций / Н. А. Гуророва. – Х. : Одиссей, 2003. – 320 с.
9. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судову практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23.12.2005 року № 13 // Збірник ППВСУ (1972-2007). – Харків : Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. – 720 с.
10. Єфремов С. Функціональне розмежування як специфічна властивість організованої злочинної діяльності / С. Єфремов // Прокуратура, людина, держава. – № 6 (48). – 2005. – С. 37–42.

УДК 343.36(477)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВІДНОСИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДІЯЛЬНІСТЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

SOME ASPECTS OF CRIMINAL LEGAL PROTECTION OF THE RELATIONS RELATED TO ACTIVITIES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Палюх Л.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

юридичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті розглядаються питання, що стосуються кримінально-правової охорони відносин, пов'язаних з діяльністю Європейського суду з прав людини, зокрема питання про те, чи повинні охоронятися нормами розділу XVIII КК України відносини, пов'язані з діяльністю Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, правосуддя, кримінальна відповідальність, об'єкт злочину.

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся уголовно-правовой охраны отношений, связанных с деятельностью Европейского суда по правам человека, в частности вопросы о том, должны ли охраняться нормами раздела XVIII УК Украины отношения, связанные с деятельностью Европейского Суда по правам человека.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, правосудие, уголовная ответственность, объект преступления.

The article deals with the issues related to criminal law protection of the relations related with the activities of the European Court of Human Rights, in particular, questions about whether the relations related with the activities of the European Court of Human Rights must be protected with the norms of Section XVIII of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: European Court of Human Rights, justice, criminal responsibility, the object of the crime.